

# Літературна критика

Ярослав Голобородько

УДК 821.161.2-211.1.09(18)

## МАУНТИНБАЙК ОЛЕГА КОЦАРЕВА

Хай би що говорилося про перфектні ґанджі цивілізації, проте не можна не визнати, що її глобальна місія втілюється не так у чутливому реагуванні на запити й потреби людини, як у потужному підсилюванні покликів людського ества, з-поміж яких варт виокремити споконвічно внутрішній поклик-заклик до кочівлі, мандрівництва, подорожування. Мандрівка стала не лише універсально доступним способом існування й не лише вселюдським станом креативного самовиявлення чи формою цілодобової життєорганізації – мандрівка набула функцій основи, засадничого струменя, провідного гейзер-чинника найактуальнішого, найпросунутішого художньо-образного мислення.

Вирушити мистецькими теренкурами, хайвеями й акваторіями нині означає рушити в мандрівку. Саме так і вчинив Олег Коцарев, який свою збірку “Мій перший ніж” (К.: Факт, 2009) поділив на 7 поетичних трас, що їх він номінував “розділами”, а однойменним віршем, який став ім’ям-ейдосом його книжки, без зайвої двозначності нагадав: будь-яка побутова деталь чи фантазійна колізія є потенційною подорожжю – подорожжю у спогад, у напластування досвіду почуттів, у власні зорово-мисленнєві інсталяції.

Траси – справа вельми конкретна, фіксована, координатна, хронометрована і, ясна річ, статистична. Кожна траса має свої позначки і свою тривалість. Це, скажімо, як траса між Ялтою й Алушкою, як Велика Ялта (до речі, у збірці – вірш “Велика Ялта”) – уздовж неї з регулярно серпантинністю виникають назви-позначки, між появою яких можна здійснювати навіть хронометраж. Позначками ліричних трас Коцарева виступають вірші – своєрідні маршрути, якими проходить його погляд і на яких фокусується, вивільнюється його думка. Стартова траса (“розділ А”) “Міжсезоння” містить 12 текстів-маршрутів, траса друга (неважко здогадатися, що в Коцарева вона проходить як “розділ Б”) “День народження Раїси Троянker” оздоблена 9 поетичними маршрутами, траса третя (“розділ В”) “1989 вишень” знову виявляє тенденцію до збільшення позначок-віршів, яких уже нараховується 16, екваторна траса (зрозуміло, “розділ Г”) “Японський туризм четвертого покоління” обраховується 19 текст-маршрутами, наступна (абетковий принцип нумерації триває і, відповідно, “розділ Ґ”) – “Тести і візії” – має 9 поетичних позначок, передостання (“розділ Д”) – “Ти найкраща” – налічує 14 маршрутів-віршів і, нарешті, останню трасу (“розділ Е”) “Нова влада” проведено крізь аж 26 віршомаршрутів. Загальна часотривалість усіх 7 трас визначається балансуванням між більш-менш розлогими й короткими поетичними маршрут-формами.

Мандрівний тонус і дорожню тоніку своєї книжки О. Коцарев витримав не лише на фабульно-подієвому, а й на суб’єктно-нарративному рівні. Його я-наратор – одвічний кочівник, мандрівник, подорожній, турист, пасажир, він експедитор

зустрічей, пілігрим духу, паломник вражень; він подорожує, аби вибрати й поповнювати колекцію образів-явлень, образів-форм макroworld'у; немовби живий магніт, воліє зібрати цей блискавично-тривіальний макroworld на своїх органах чуття і сконцентрувати у власній душі, наблизити його до себе настільки, щоб побачити його зовсім поруч, торкнутися власним плечем, відчутти подихом; він постійно документалізує>документує>фіксує те, що стосується його подорожей і мандрів у цьому нескінченно-тягучому, як дорога вгору, макroworld'і; власне, він майже суціль показує картинки і слайди своїх доріг та наратує про відчуття, що стоять за цими слайдами і світлинами: “я прокинувся у вагоні на другій полиці посеред залізної річки Підзамче” (“У вікнах озер”), “А на далеку асфальтову трасу / Водій поставив недопиту каву” (“Холод сидить у кріслі навпроти”), “Швидкість невитравних біло-червоних автобусів/ Я оцінюю в 60 – 70” (“Траса Е-40, відтинок Чугуїв – Хрестище”), “Коло житомирського рожевого костюлу / Дорога вигинається так шовковично!” (“Маленька колекція поворотів”), “інспектор спиняє автомобілі / озброєний сніжним поглядом”, “навіть водій тролейбуса / довгим поглядом проведе інспекторів / у дзеркало” (“Дорожня автоінспекція”), “На верхній бічній полиці / Повиснеш над виходом в тамбур” (“На верхній бічній полиці...”), “Діти стрибали опуклою проїжджою частиною / Й задиралися до водіїв” (“Ти найкраща”). Я-натор О. Коцарева із сумлінною ретельністю, ба навіть діловитістю передає свої подорожні враження, то розтягуючи їхній виклад до формату самоцінної текстової фабули, то ущільнюючи їх статусом виразного штриха-родзинки, деталі-інкрустації. Ці враження становлять собою майже неосяжну територію й охоплюють усе – по/дорожні й при/дорожні емоції, сценки, рисунки, ситуації, спостереження, рефлексії, діалоги, візії. Його я-натор не просто мандрує в пошуках життєтворних “родовищ побачень” (сполука-образ із вірша “Портрет серед шматочків Землі”) – він переслідує ці “родовища побачень”, кожне з яких суттєво скорочує катастрофічно невловиму відстань між ним і недосяжно близьким макroworld'ом.

Мандрувати для я-натора стає можливістю співвідносити себе і свої враження із численними сегментами геопростору, а мандрування пов'язане в його свідомості із процесом сприйняття фізичного простору в достеменній широті всеможливих геокоординат. О. Коцареву важлива геовербальна точність і чіткість поетичної реалії, його цікавить топонімічна предметність у відтворенні геоетнічного антуражу. Погляд його я-натора вільно переміщується макroworld'ом, не обмежуючи себе європейськими контурами: “наснилася плямиста весна в Торонто” (“У вікнах озер”), “терапії в Будапешті не передбачається” (“Меню”), “І розповідав що вбивав людину / Й про обставини в республіці Ічкерія” (“Мій перший ніж”), “Галичина з суворими губами” (“Підкамінь”), “Краків – це одне з п'яти / Найтуристичніших міст Європи” (“Виделки, кульбабки, башти”), “З гори Ай-Петрі хоче спуститись / Міша з чеченського міста Грозний / (пізніше – Джохар)” (“Не-історія Міші”). Я-натор Коцарева взагалі в різних фабульно-мандрівних ситуаціях поводить як вільний життєвий персонаж, не зациклений на собі чи на нав'язливих соціумних штучках. Власне, соціум становить для нього інтерес рівно настільки, наскільки він дотичний до географічної метафізики мандрів; інакше кажучи, я-натора насамперед приваблює геосоціум як можливість спроектувати, утілити й після цього розповісти свою особистісну геосторію.

Із-поміж текстів збірки “Мій перший ніж” вирізняється триптих, у якому наголошування, акцентування на геокоординатних мітках виступає художньо-структурною основою й фішкою поетичного наративу. Геомітки й геопозначки – це так властиво для подорожі, чи то вона реальна, чи то уявлювано-зорова. Вони

не лише конкретизують подієвий простір оповіді, а й нагадують про подорожню сутність отриманих>зафіксованих >відтворених вражень. Насиченість тексту геокоординатними позначками нерідко стає ознакою монтажного принципу ліричного наративу. Для О. Коцарева присутнім стає прагнення створити емоційний контекст достеменності викладених реалій, щоб ретранслювати відчуття-переконавання – саме так (або майже так), як про це розповідається у триптиху: “Кажуть, у Житомирі / Один старець зцілив / Паралізовану сліпу жінку / Та сказав їй з трьома вдовами / Йти на фронт, у Харків і в Суми” (“Сіро-червона речовина. 1. 1943”); “Адже Шиян контролює / Всю колію: від заводу й до Харкова” (“Сіро-червона речовина. 2. 1919”); “Я проїхав крізь усю Польщу / На сусідньому сидінні...”, “Я стежив, як війська попутками йшли на Київ”, “Я бачив, як дівчина з Донецька / Цілується зі своїм двоюрідним братом” (“Сіро-червона речовина. 3. 2007”). Я-натор Коцарева не забуває міркувати про те, що життя було і стає таким, яким воно залишається у враженнях; враження для нього – категорія дуже простора й майже неохопна, яку складають, скажімо, згадування й пам’ятання; усі ці пам’ятання і згадування не лише пройняті особистісністю – вони ще й географічно пережиті й завжди накладаються на конкретний геоландшафт; інакше кажучи, згадування й пам’ятання – це ті ж мандри, щоправда, із невеличкою відмінністю: вони можуть безкінечно відтворюватися у внутрішньому людському часі.

Хоча мандрівний я-натор і мислить по-новочасному розімкнено, широкопросторово, геоглобально, проте навряд чи він належить до новітньої генерації культурних глобалістів. Так, макroworld його, безперечно, бентежить і притягує, але він для я-натора слугує радше ідеєю-сфінксом, аніж ідеєю-фіксом: його цікаво відчувати, спостерігати, вербалізувати, проте аж ніяк не культивувати. Не менше подорожній я-натор удивляється та вживається й у локальний world – слобожанський топос, який, до речі, своєю експресивною та буттєвою напругою-насиченістю зовсім не підходить для того, щоб кваліфікувати його як мікroworld. Цей слобожанський топос доволі акуратно й виразно розмічено на карті геофабул я-натора: “У місті Мерефа / Харківського району / Харківської області живе двоє друзів” (“Лебеді материнства”); “Заїківка завжди була одним / З найбільш борзих районів Харкова” (“День народження Раїси Троянker”); “Жінка зі страшним прізвиськом Бондар / Проторохтіла у прилад для говоріння: / “Електропоїзд від Мерефи / Прослідіє без зупинок” (“Розмова з Андрієм Жолдаком”); “Жінки молились на Холодній Горі” (“Сіро-червона речовина. 1. 1943”). Локальний world становить собою ту частку зовнішньо-внутрішнього життя я-натора, в якій рельєфно зосереджується повсякденність, ба навіть побуденність життєіснування, проте саме вони уможливають й увиразнюють постання в його свідомості знаків і виявів візійності, вираженої у сплесках гіперболічного, фантазмагорійного, апокаліптичного бачення. Конкретно розмічений слобожанський топос при глибшому огляді обертається однією з мандрівних основ для активації поп-раціоналістичних фабул і мікросюжетів, якими густо насичена книжка Олега Коцарева.

Мандрування й мандрівний погляд я-натора не обмежуються географічно вираженим і деталізованим простором. Хоча його я-натор від природи цивілізований кочівник і правічний пасажир, який полює за новими геовраженнями, геоситуаціями й геоколізіями, хоча в його поведінкових цінностях завжди відчувається налаштованість на рух, на переміщення, на сприйняття макро- і локального world’a у дійових виявах, що наголошується навіть суто лінгвістичним зрізом – густотою дієслів (так, в одному зі структурних складників “Квітневих тестів” – “від 50 до 50 000 очок.” – значення руху, дійового

начала акцентується тим, що всі дієслова тут подано з великої літери), проте він розроблює і втілює ще один модус мандрівки, модус значно складніший, ризикованіший і не такий доступний – *мандрівки-в-мислення* (travelling-to-thoughts).

Модус ін-мисленневої-подорожі заявляє про себе вже самою структурою поетичного тексту. Наратив Коцарева – більш або менш (ні, точніше, менш або більш) акцентовані повороти, зсуви, зміщення напрямків думки й погляду його я-наратора. Погляд-думка рухається по траєкторії, що постійно змінюється, коливається, трансформується, варіюється, урізноманітнюється; зоровий центр роз/зосереджений, роз/щеплений, роз/множений і з організованою хаотичністю мандрує зовнішньо-внутрішніми меридіанами й паралелями макroworld'у; я-наратор не розгортає – *роз/вертає* думку-погляд, *по/вертає* її до інших життєвих ракурсів або *при/вертає* до себе іншими родзинками смислу; він стратегічно намагається уникнути мислення по, так би мовити, поетичній прямій і концептуально рухає, відпрацьовує свою думку по не-лінійній, умовно кажучи, по викривленій прямій; гола, банальна пряма й “роздягнена” прямизна для нього – way у нікуди, goad у ніщо; лише тоді нині можна сподіватися вийти до знаків істинності, якщо ускладнювати маршрутизацію думки й погляду.

Образно-примхливе і свавільно-металогічне поєднання слів у віршах О. Коцарева – це як несподівані стежки, що поросли-заховалися в густій рослинності й несподівано відкрилися очам мандрівника-авантюриста. Автора не те що не цікавить метафора сама по собі – вона йому дарма яко самовартість не потрібна. Його цікавить метафора, узагалі метамова лише як можливість увиразнення подорожнього маршруту; це все одно, що схиблений на своїх інтересах мандрівник, побачивши незнайому й неходжену доріжку, думає про себе не без приємності й гострощемливої насолоди: от, а тут, схоже, я ще не бував... Метафора для О. Коцарева та його я-наратора – можливість “зрізати” шлях, зробити його не так коротшим, як насиченішим, ємнішим, це, власне, пошук образно-ціннісних пригод. Метафорика манить його як зорово-мандрівний засіб, утілення вербально-мисленневого туризму з інтригуючою перспективою нової інтелектуальної оптики.

Ще однією модифікацією мандрівки-в-мислення постає в аксіологічних координатах Коцарева почленування слова. Слово – те ж саме тіло, в якого також чимало симпатичних частин. Коли слово ціле, структурно не диференційоване – усі його складники й частинки, безперечно, до кінця себе не реалізують, отже, певні відтінки його сенсу, безумовно, умирають, так і не розкривши повністю свою притишену фоніку і притлумлену семантику. Я-наратор Коцарева, неначе добросовісний патологоанатом, розрізає, ба навіть розчленовує слово, щоб зазирнути в нього зі споконвічним філософським питанням: а що ж там іще, окрім того, що я й так знаю..? І вслухається в обертони sound'у, що раніше були приховані надмірною цілісністю, і вдумається у відтінки content'у, які заявили про себе й гостріше зазвучали після успішно проведеної анатомічно-вербальної операції (“Солодко вмирає пам'ять”, “Караоке не спинити”, “Нова влада”).

Ці тексти не позбавлені ультраромантичного тяжіння до екстримного поетичного туризму, явленого вектором і простором цілеспрямованих формошукань. Експериментальні формоінтенції завжди становлять особливий інтерес, у них рельєфно і зримо виявляють себе споконвічні мистецькі поривання позбутися нудно-нудотних формальних канонів. У таких бунтівних поривах і пориваннях цілком прозоро вгадується>простежується> інсталюється теза про те, що канон – це звучить не інтелектуально. Заявка на

креативне руйнування формоканону надійшла ще під час подорожі першою ліричною трасою “Міжсезоння” (вірш-маршрут “Меню”), а з концептуальною самовідданістю це руйнування здійснено на, сказати б, по-авангардовому викладеній трасі “Тести і візії”, що містить естакаду віршів, яку складають “KYIVPOST”, “пістолет”, “міг поцілувати...”, “м’яка позаторішня німецька мода...”, “тунель олега коцарева”, “кохання, голка і спокуса”, яка становить собою експеримент-мандрівку в поетичну форму, образно кажучи, такі собі перегони болідів Формули-1 на солідних швидкостях із крутими віражами та майже без гальм. Формошування – це звучить гострохудожньо і, сказати б, високотехнологічно: як після звичайної автівки пересісти на авто з реактивним двигуном і, висунувши руку в бокове вікно, відчуті і встановити новий контакт із макroworld’ом, що впокорено проноситься повз...

Позаяк подорож завше є дотичністю до свободи або принаймні до розширення її кордонів, цілком природно, що й мандрівний нарратив прагне бути вільним, розкутим і не регульованим, скажімо, в’язничними обіймами рими. О. Коцарев чи то свідомо-прояснено зрозумів, чи то чуттєво-інтуїтивно відчув, що для його зорово-мандрівної манери думання просто-таки необхідна максимальна відсутність усього, що обмежує і сковує – передовсім відсутність, а якщо точніше, майже повна анігіляція рими. Римована форма зустрічається в окремих віршах (“Давній друг”, “На верхній бічній полиці...”), проте це – доволі несподіване для фактури цієї збірки поетикально-версифікаційне рішення, і Коцарев не приховує іронічної тональності, якою супроводжується це дещо парадоксальне (для ментальності збірки) явлення прокрустова ложа рими і якою рима симпатично знижується. Ці два тексти асоціюються із закомплексованою й зашореною людиною, що випадково і, головне, не зрозуміло навіть потрапила до оази вільного життя-існування й тепер зовсім не комфортно в ній відчувається.

Вірші-подорожі, вірші-маршрути О. Коцарева досить відчутно замкнені на поетичній дистанції, яку вони фактично пропонують пройти. Увесь сенс мандрів я-наратора – у тривалості, розробленості й насиченості подорожі: подорож цікава, коли вона не вельми коротка, тоді, власне, і стає подорожжю – себто тим, що супроводжується карбованими враженнями і стійкими спогадами-пам’ятаннями; подорожній я-наратор потребує розлогої дороги, тривкого маршруту, що стимулюють і викликають його емоції, спостереження, асоціації (“У вікнах озер”, “Репортаж”, “Соціальне харчування”, “Кінцевої не буде”, “Траса Е-40, відтинок Чугуїв – Хрестище”, “Навіть якщо це прочитають моніторингові організації”). Коли ж вірші позначені закорткими, сказати б – нерозробленими текстовими маршрутами (“Моя приятелька...”, “Бур’яни”, “Утоплена”, “Останній день”, “Обходитись без усього”), вони втрачають свій мандрівний шарм, стаючи звичайнісінькими ранково-вечірніми моціонами, прогулянками без перспективи побачити й пережити реалії макroworld’у / локального world’у під нововисловленим або новозапропонованим кутом зору. Хіба що вони потрібні для зміни ритміки мандрівок, щоб на контрасті виразніше передати враження від тривалішої і, ясна річ, предметно-чуттєвішої подорожі, котра, власне, й залишиться чи залишається у свідомості...

Найбільш прикметним і гостросюжетним виявом того, що може бути номіновано як *travelling-to-thoughts* і що здійснюють О. Коцарев та його наратор, постає пріоритетна практика виходу за межі логіки – узвичаєної, традиційної, загальноприйнятої й усім-давно-зрозумілої, яка навряд чи надається не лише для процесів мегатворення, а й навіть для мінімізовано творчих рухів. Цю пріоритетну практику оприявлено потужною низкою текстів (“Соціальне

харчування”, “Рік соціал-націоналізму”, “Зовнішнє тестування”, “Солодко вмирає пам’ять”, цикл “Квітневі тести”, “Монітор “Желєзняков”, “Виделки, кульбабки, башти”), пропорційно розставлених-розміщених на головному супермаршруті збірки. Коцарев та його я-наратор радикально виходять із того, що традиційна, узвичаєна логіка – це умовність, більш того, одна із найприкріших умовностей, витворених людьми; справжня логіка починається там, де її, на перший погляд, немає; якщо логіка й має право на існування, то насамперед суб’єктивна; коли логіка суб’єктивна, вона являє знаки достеменності, якщо ж не суб’єктивна – навряд чи може бути логікою або взагалі чимось бути; суб’єктивна логіка завжди альтернатива; альтер-логіка спрямована на ретранслявання погляду, що макroworld, як, утім, і локальний world, є не зовсім тим або абсолютно не тим, як звично або прийнято потрактовувати; кожна альтер-логіка, зокрема й поетична, художня – це версія трансформування макро- і локального world’ів; макroworld і локальний world змінюються тому, що їх починають інакше бачити; мандри й подорожі – один зі шляхів до альтер-логіки, до трансформування макро- і локального world’ів, адже поки людина змінюється – вона живе, поки мандрує – змінюється і вона, і те, що довкола неї.

Інакше кажучи, за поетичним нарративом Коцарева, узвичаєно-традиційна логіка – лише одна з моделей висловлювання, і далеко не найпереконливіша. Своїми віршами він руйнує традиційно-узвичаєну логіку, але руйнує через креатив – через пропонування (на рівні віршорядка, строфічної структури, віршової форми) альтер-логічної моделі зорово-фабульних і зорово-композиційних сполучень, інсталюючи думку про те, що нині – доба гіперактивної транс/формації й ре/формації мислення, що визначальна ознака цієї доби – утвердження філософії та практики субмислень і лише субмислення, взяте у своїй безкінечній сумі-сукупності, приведе до знаків та ейдосів достеменності. Усе це разом позначається як на ускладненому потрактуванні макroworld’у й локального world’у, так і на усвідомленні їхньої гіпнотично привабливої складності.

Текстами, що виклали й визначили маршрути книжки “Мій перший ніж”, Олег Коцарев концептуально опрацьовує нескінченні траси екстремального художнього думання. Це такий собі поетичний маунтінбайк (mountain bike), у якому репрезентовані, образно висловлюючись, елементи тріалу (подолання природних або штучних перешкод), крос-кантрі (перегонів нерівною місцевістю), даунхіллу (швидкісного спуску з гір підготовленими трасами) і дьорта джампінгу (стрибків низкою трамплінів із виконанням трюків). Якщо ж урахувати, що mountain bike – це сучасно-цивілізаційний різновид кочівлі, подорожі – як суто геопросторовий, так і у власні можливості й резерви, то само собою стає зрозуміло: мандрювання завжди притягуватиме людину бажанням не лише розкрити себе в макroworld’і, а й із кожною мандрівкою трансформувати його.

*Отримано 13 серпня 2012 р.*

*м. Херсон*

